

פרידריך דירנמאט : עלייתו של תת־הפנקסן

מתוך „יווני מחפש יווניה“

... סמוך לשעה שמונה, כשעדיין שוררת החשיכה של עונת־שנה זו, בא ארכילוכוס, כבכל יום־שני, הלוח וטפוף עם המוני הפנקסנים, המזכירות ותת־הפנקסנים לבנין המינהלה של בית־החרושת למכונות „פטי־פיזאן“. חלקיק זעיר היה מאותו זרם־אדם אפור שנשתפך מן הרכבת התחתית, מן האוטובוסים, מן החשמליות ורכבות־הפרוורים, נכא־רוח באור פנסי־הרחוב, אל אותה קובית־ענק, יצוקת־הזכוכית־והפלדה, שבלעתה, חילקתה ומיינתה והדפתה מעלה ומטה במעליות ובמדרגות הגעות, שדחקתו בדרך הפרוודורים אל הקומה הראשונה — מחלקת הטנקים, אל השניה — תותחי־האטום, אל השלישית — המחלקה למכונות־יריה, וכן הלאה. ארכילוכוס, כבוש בתוך ההמונים, לחוץ והדוף, עבד בקומה השביעית, קומת המחלקה למלקחי־לידה, במשרד 112מל, באחד מן האולמות הרבים, הקירחים והיעילים, המחויצים במחיצות־זכוכית. אך לפני כן היה עליו להיכנס לחדר התברואה, לגרגר, לבלוע גלולה נגד שילשול — כל זאת על־פי הוראות מטעם השירות הסוציאלי. אחר לבש את חלוקת־העבודה האפור שלו, כלי־כלו אחוז־צינה, לפי שעתה ירד על העיר בן־לילה, לראשונה בחורף זה, הקור הגדול והעז, לוטש וממרק את הכל. חייב היה להזדרז, שכבר היתה השעה שמונה פחות דקה, והרי לא הותר שום איחור (הזמן הוא כסף!). הוא התישב אל שולחן, אף הוא מזכוכית ופלדה, שבו היה שותף עם שלושה תת־פנקסנים, מספריהם תפ 122מל28, תפ 122מל29, תפ 122מל30, והסיר את הפיסוי ממכונת־הכתיבה. המספר שהתנוסס על חלוקת־העבודה שלו היה תפ 122מל31. באצבעות שעודן קשיות החל לתקתק, מחוגי השעון הגדול הורו שמונה. בבוקר זה היה עליו להכין סיכום על השינוי במחזור מלקחי־הלידה בקאנ־טון אפנצל־אינררוֹדן. בדומה לו תיקתקו ליד שולחן העבודה שלו שלושת תת־הפנקסנים האחרים במכונותיהם; ארבעים־וששה הנוספים באולם; מאות, אלפים בבנין; משמונה עד שתיים־עשרה, ושוב משתים עד חמש, לאחר הפסקת־אוכל במסעדת־הסגל. כל אלה מסודרים במפעל־לדוגמה של פטי־פיזאן; שרים מבקרים אצלם, משלחות מחוץ־לארץ, סינים ממושקפים והודים תאוותנים, שמתוך ענין חברתי חולפים־עוברים הם, בלווית נשיהם המשויות, על־פני האולמות. אולם קורה (ואם גם בנדיר) שפלאי יום־ראשון בשבת נמשכים גם ביום השני.

ארכילוכוס חייב להתיצב אצל ראש־המשרד, לפני הפנקסן פ 121מל — כך הודיע הרמקול. רגע היתה דומית־מוות באולם מס. 122מל. הכל כלאו נשימתם. אף

התיקתוק ההססני ביותר פסק כליל. היווני התרומם. חיוור, מתנודד. לבו לא ניבא לו טובות. פיסטורים היו צפויים לבוא. אפס הפנסקן פ 121מל קיבלו במשרדו שליד אולם 122מל בלבביות ממש. ארכילוכוס, שפמעט לא העז להיכנס, תמה מאד — שהרי נוראות היו מספרים על התקפות־החימה של פ 121מל.

„מסייה ארכילוכוס” קרא פ 121מל, כשהוא בא לקראת תת־הפנסקן ולוחץ אפילו את ידו. „יורשה לי לומר כי זה זמן רב אני עוקב אחר כשרונך המצויין”.

„בבקשה ממך, אדוני”, אמר ארכילוכוס, מופתע לשמע השבחים אך עודו חשדן.

„תיאורך”, הייך פ 121מל וסף ידיו (כבן חמישים היה, נמוך־קומה, קירח וקצר־רואי, ולבושו חלוק־הפנסקנים הלבן עם שרוולי־הזרועות האפורים), „תיאורך בדבר מצבם והחזקתם של מלקחי־הלידה בקאנטון אַפנצל־אֵינְרֶרְדֶן הוא מופתית”.

הרי זה משמח אותי, השיב ארכילוכוס, כשעודו משוכנע כי נפל קרבן לשרירות־לבו האכזרית של הפנסקן, עד כדי כך שלבביותו היתה בעיניו כמעשה־נכלים. הפנסקן ביקש את תת־הפנסקן שלו החשדן שיואיל לשבת, ונרגש התהלך אנה ואנה במשרדו. „בשים לב לעבודותיך המצוינות, מר ארכילוכוס היקר, יש בתכניתי לנקוט צעדים מסוימים”, אמר.

„לכבוד רב הוא לי”, גימגם ארכילוכוס.

חושב הוא על משרה של סגן־פנסקן, מילמל פ 121מל. „עתה־זה”, אמר, „העברתי את ההמלצה אל ראש־הסגל הממונה על משרדנו”.

אסיר־תודה קם ארכילוכוס, אך לפנסקן היה עוד ענין אחד להעלותו. מיוחד ואומלל נראה כאשר גילה את הדבר, משל כאילו היה הוא תת־פנסקן.

„כמעט שכחתי”, אמר פ 121מל בלחש וניסה למשול ברוחו, „רבי־הפנסקן רפ 9מל מבקש לשוחח עם מר ארכילוכוס. עוד הבוקר הזה”.

במחטה אדומת־משבצות ניגב הפנסקן את הזיעה ממצחו.

„ממש עכשיו”, המשיך, „מבקש רבי־הפנסקן לדבר אתך. חוזר־נא לשבת, ידידי היקר, עוד נותרה לנו דקה. אך קודם־כל התאוּשש ואל־נא תאבד את עשתונותיך, חזק־ואמץ והתרומם לגובה השעה!”

„בודאי”, אמר ארכילוכוס, „אני משתדל”.

„ריבונ־של־עולם”, אמר הפנסקן והתישב מאחרי שולחן־הכתיבה שלו, „ריבונ־של־עולם, מר ארכילוכוס — כידדי הטוב הן תרשה לי לקרוא לך כך, שהרי בינינו לבין עצמנו אנו נמצאים ואֶמוֹן הדדי בינינו — שמי הוא רומל, אֶמִיל רומל... — הנה זה מקרה שלא אירע לי כמרהו מעולם, והלא זה לי שלושים־ושלש שנה שאני עובד בבית־החרושת למכונות, פטי־פייזאן. שיבקש רבי־פנסקן לדבר עם תת־פנסקן, סתם־ככה — בפגיעה מרעשה כזאת בתקנון־השירות לא נתקלתי עדיין מעולם, הריני קרוב להתעלפות, חבר יקר, אמנם האמנתי בתכונותיך הגאוניות, ואף־על־פִי־כֵן! הלא אני משך כל ימי־חיי עדיין לא עמדתי בפני רבי־פנסקן, ואילו אירע לי כדבר הזה כי אז רועד הייתי כעלה נידף, שהרי פנסקן נושא־

ונתן עם סגניהם של רבי־פנקסנים בלבד! וראה־זה, אתה! נקרא היישר לפני רב־פנקסן! ודאי יש סיבות לדבר, כוונה נסתרת, צופה אני העלאה בדרגה, את מקומי תקבל, זה הדבר (כאן מחה פ' 121מל את עיניו) ושמא אף תיעשה סגן־רב־פנקסן, כמו שקרה לא מכבר לאחד פנקסן במחלקה לתותחני־אטום. הלו היה לו הכבוד להכיר מקרוב את רעייתו של אחד מרבי־הנציבים הממונים על הסגל, לא אתה, ידידי, לא אתה! הרי במקרה שלך כשרונך בלבד הוא שעמד לך, הדר"ח המרשלם על הקאנטון אֶפנצל־אֵינררודן, אני יודע, ואולם, ידיד היקר, ביני לבינך: רק בדרך מקרה באו הצעתי להעלותך לדרגת סגן־פנקסן הזמנתו של רב־פנקסן באותו זמן ממש, בהן־צדקי אני אומר לך זאת! בקשתי בנוגע להעלאתך כבר כתובה היתה כאשר הגיעתני, כברק משמית־תכלת, הודעת מזכירתו של רב־פנקסן המכובד שלנו — אבל הגיעה השעה, ידידי הטוב — ; אגב, אשתי היתה שמחה להזמינך לארוחה — כן גם בתי — מקסימה למדי, נאה למדי, לומדת לשיר — בכל עת שתרצה — בכל עת שתואיל לכבדנו — הפרוזודור החמישי לדרום־מערב, המשרד הששי — אָלי, אָלי, ועם כל אלה הריני חולה־לב — וגם הפליות אינן פועלות כראוי!

רפ' 9מל, במשרד הששי שבפרוזודור החמישי, לדרום־מערב, אדם בעל־צורה ובעל זקן שחור וגזז, שניי־זהב מבריקות, ריח־ברשם וכרס, שעל שולחן־הכתיבה שלו תמונה של רקדנית ערומה־למחצה, במסגרת פלטינה, קיבל את תת־הפנקסן כיאות, גירש גדדי מזפירות ממשדו, ובתנועת־יד נדיבה הורה לו על כורסה נוחה. „מר ארכילוכוס יקירי“, פתח, „עבודותיך המעולות מפליאות אותנו, רבי־הפנקסנים, זה ימים ושנים, תמהון ואף גלי־הערצה, יכול אני לומר, עוררו הדר"חות שלך על הנהגתם של מלקחי־הלידה בצפון הרחוק, אגב שימת־לב מיוחדת לאלאסקה, תמהון, וכן גם, יכול אני לומר, גלים של התפעלות, דנים בהם בחוגים שלנו וגם ההנהלה, כמדומה, נתנה דעתה ביותר על הדר"ח הנוצר“.

„כאן ודאי נפלה איזו טעות, אדוני רב־הפנקסן“, העיר ארנולף, „שהרי אני מעבד רק את הקאנטון אֶפנצל־אֵינררודן ואת טירול“.

„קרא־נא לי פשוט פטי־פיר“, אמר רפ' 9מל, „לפי שבינינו אנו שרויים ולא בין הדיוטות! אם ממך הוא הדר"ח על אלאסקה ואם לא, מכל־מקום רוחך היא השפוכה עליו, היא הניפרת בו ובסגנונו, שאין לו אח ודוגמה, הוא סגנון הדר"חות הקלאסיים שלך על קאנטון אֶפנצל־אֵינררודן וטירול. זהו סימן נוסף לכך שאכן לומדים, למרבה־השמחה, מעבודותיך. מאז ומתמיד קורא הייתי אל חברי־לעבודה, רב־הפנקסן שרנצלה: ארכילוכוס משורר הוא, פרזואיקן גדול, אגב, שרנצלה מוסר לך דרישת־שלום, כן גם רב־הפנקסן הברלין. תמיד חשתי צער בראותי איזה מעמד פחות יש לך במפעלנו הנכבד, מעמד שאינו הולם בשום פנים את הכשרונות הנעלים שאתה מצטיין בהם. התרשה לי להציע לך כוסית ורמוט —

„לא, תודה, מר פטי־פיר“, אמר ארכילוכוס, „אני מתנזר“.

„בפרט שערוריה היא בעיני שאתה עובד תחת הפנקסן פ 121מל, תחת כוח־עזר זה שהוא בינוני באמת, אצל אותו מר רומלר, כך קוראים לו, נדמה לי.“
 „עתה־זה הציע להעלותני לדרגת סגן־פנקסן“, ענה ארכילוכוס.
 „הוא ולא אחר!“ אמר רפ 99 ברזגזה, „סגן־פנקסן! זה היה מוצא חן בעיניו! אתה! אדם בעל כשרונות שפאלה! והרי על העליה בייצורם של מלקחיה־לידה ברביע האחרון חייב בית־החרושת למכונות של פטי־פייזאן תודה רק לך!“
 „אבל, מר פטי־פיר...“

„אל־נא בצניעות־יתר, מכובדי, לא בצניעות־יתר. לכל דבר יש גבול. זה שנים מחכה אני בסבלנות ומקווה שתואיל לפנות בביטחה אלי, אל ידיך ומעריצך הנאמן ביותר, והנה אתה מוסיף להמתין וליחל מתחת לאותו ברנש בלתי־נסבל בצורת פנקסן, כתת־פנקסן בין תת־פנקסנים, בחוג שבאמת אינו יאה לך. תחת שתהלום באגרוף על השולחן! מן־הסתם סבלת גוראות בין בני־בליעל אלה. — לכן אני עצמי חייב להתערב. אמנם אני אלא רב־פנקסן קטן וחסר־אונים במבוך המינהל שלנו, לא־כלום אחד, ננס. אבל עוז וגבורה אֶזרתי. צריך שיימצא סוף־סוף מישוהו שיהיה בו האומץ להגן על כשרונותיך, אפילו ייחרב העולם ואפילו יעלה לו הדבר במחיר ראשו! אומץ־לב אֶזרחי, יקירי! אם זה לא יהיה בנו עוד, הרי יקיץ הקץ על ערכו המוסרי של בית־החרושת למכונות, פטי־פייזאן ותהיה לנו כאן רודנות גמורה של הביורוקרטיה, כפי שאני מתריע מאז ומתמיד. שוחחתי טלפונית עם רב־נציב־הסגל של מחלקתנו, שאף הוא דורש, אגב, בשלוםך: עתה זה אמרתי להציעך לתפקיד סגן־מנהל; גם לא אוכל לדמות לעצמי דבר נאה מזה, כלומר — להוסיף ולעבוד תחתך, מר ארכילוכוס היקר והנכבד, למען מפעלנו ולמען השיפור המתמיד של הפצת מלקחיה־לידה. אולם, לדאבון־לבי כי רב, הקדימני בכך פטי־פייזאן עצמו — האלהים בכבוד־רוב־עצמו, כביכול — או הגורל, אם רצונך בכך — אסון אישי קטן, דבר שמשמעו כמובן מזל גדול מבחינתך אתה, ואם גם מזל שראוי הנך לו גם ראוי.“

„פטי־פייזאן?“

ארכילוכוס היה כחולם.

„הרי לא ייתכן הדבר!“

„הוא מבקש לראותך עוד היום, עוד הבוקר, עוד בשעה זו, מר ארכילוכוס“, אמר רפ 99מל.

„אבל...“

„אין אבל.“

„אני סבור...“

„מר ארכילוכוס“, אמר רב־הפנקסן בכובד־ראש וידו החליקה על זקנו המטופח, „הבה ונדבר בכנות. כדבר גבר אל גבר, ידיד אל ידיד. באמת־ובתמים: היום הזה הוא יום היסטורי, יום של הידברות, של הבהרת־דברים. צורך פנימי הוא לי

להבטיחך נאמנה כי העובדה שהצעתך לדרגת סגן־מנהל, והעובדה שפטי־פיזאן שלנו הנכבד, ישתבח שמו, מבקש לדבר אתך — אין ביניהן ולא־כלום. נהפוך הוא, עתה־זה סימתי להכתיב את ההצעה הרשמית בנוגע להעלאתך, כאשר הגיעתני קריאתו של המנהל ציאוס”.

”המנהל ציאוס?”

”זה הממונה על המחלקה למלקחי־לידה”.

ארכילוכוס התנצל על בורותו. שם זה לא שמע מעולם.

”יודע אני”, ענה רבי־הפנקסן, ”שמותיהם של המנהלים־בפועל לא חדרו אל חוגי הפנקסנים ותת־הפנקסנים. מה־בצע, בעצם? הקולים האלה צריכים לכתוב, להכין מיני פיסות־נייר על הקאנטון אֶפֶנצֶל־אינררודן או על אלוהים־יודע־איזה מקומות נידחים, דבר אשר, בינינו לבין עצמנו, איננו מעניין שום איש — להוציא, כמובן, את עבודתך, שעליה אנו נשענים, שאותה חוטפים אנחנו, רבי־הפנקסנים, איש מידי רעהו. ואמם, הדו־חות על אזור באזל, למשל, או על קוסטה־ריקה, הם נהדרים באמת, קלאסיים, כמו שכבר אמרתי. אך כל היתר, הפנקסנים ותת־הפנקסנים הללו, אין הם אלא מוקיונים חסרי־תועלת, מקבלי שכר מופרז — כך אני מטיף ומצפף מימים־ימימה באזניהם של האדונים מן ההנהלה. עם המזכירות שלי אוכל לנהל לך את העסק לבדי. הלא בית־החרושת למכונות, פטי־פיזאן איננו מוסד־סעד למפגרים בשכלם. אגב, המנהל ציאוס מוסר לך דרישת־שלוֹם חמה”.

”תודה”.

”לצערי הוא נמצא עכשיו בבית־החולים”.

”אהה”.

”התמוטטת־עצבים”.

”הרי זה מצער אותי מאד”.

”רואה אתה, ידיד יקר, ממש שואה חוללת בהנהלת מלקחי־הלידה. לעומתה אין סדום ועמורה אלא בבחינת אש־תנור זעירה. פטי־פיזאן מבקש לדבר אתך! יהי כן, זכותו היא, סוף־סוף יכול האלוהים לחדד גם את הירח במלואו, אף־על־פי־כן תמהים היינו אילו עשה כן. פטי־פיזאן ותת־פנקסן! הרי זה בערך אותו פלא. לפיכך ברור יהיה הדבר אם עקב כך יהיה מנהל אומלל שומע את פעמוֹן־המוות מצלצל. וסגן־המנהל? גם הוא התמוטט!”

”אך מדוע?”

”יקירי, אישי־מכובדי, משום שהנך עומד להתמנות מנהל מלקחי־הלידה, דבר זה הלא דין הוא שיהיה מסתבר לכל תינוק, שאם לא כן אין טעם לכל אלה. כל הנקרא אל פטי־פיזאן מנהל יעשה, כבר מנוסים אנחנו בכך. ואילו לעוף החוצה — דבר זה נעשה באמצעות רב־נציב־הסגל”.

”מנהל?... אני?!”

„ודאי! על ההעלאה כבר הודיעו לרב־נציב־הסגל פ'ויץ, שאף הוא, אגב, דורש בשלומך“.

„של המחלקה למלקחי־לידה?...“

„אולי גם של תותח־האטום, מי ידע. רב־נציב־הסגל פ'ויץ סבור שהכל ייתכן“.

„אך מדוע?“ צעק ארכילוכוס, ששוב לא תפס מאומה.

„ידידי היקר והטוב! שוכח אתה את הדו"חות המצוינים שלך על איטליה העילית...“

הריהו מעבד את שוייץ המזרחית ואת טירול, תיקן תת־הפנסקן בעקשנות. „שוייץ המזרחית וטירול... מערבב אני קצת את הגלילות, הרי אינני מומחה בגיאוגרפיה“.

„הלא אין זו יכולה להיות סיבה למנותני מנהל מלקחי־הלידה!“

„לאט לך...“

„הלא חסר אני את הכושר להיות מנהל“, מיחה ארכילוכוס.

רפ פמל הניד בראשו ונתן בארכילוכוס מבט סתום, חייך וחשף את שיני־הזהב שלו, ושיפל ידיו על כרסו המטופחת.

„הסיבה“, אמר, „ידידי היקר והנכבד, הסיבה שבגללה הועלית לדרגת מנהל, אתה הוא שצריך לדעתה ולא אני, ואם אינך יודע אותה — אל תחקור. כך מוטב. קבל־נא את עצתי. ודאי זו פעם אחרונה שאנו יושבים זה מול זה. מנהלים ורב־פנסקנים אינם מתרועעים מעולם. גם יהיה זה מנוגד לחוק הלא־כתוב של מפעלנו המופתי. הנה, בפעם הראשונה עמדתי היום בפני המנהל ציאוס, ואם גם בשעת שקיעתו. אותה שעה נשאו את סגן־המנהל שטוסי המסכן — שהוא בעצם, הממונה עלי במישרים ואשר הוא לבדו בא במגע עם רבי־הפנסקנים — על אלונקה החוצה... דימדומי־אלים ממש! הבה ונעבור בשתיקה על התמונה הזאת עז־הרושם! ובאשר לחששותיך, שמא לא תשלוט במקצוע המנהל — ידידי היקר והטוב: במקצוע המנהל שולט כל אחד — ואגיד לך בסוד: כל שוטה שבעולם מוכשר לכך. אין לך אלא פשוט להיות מנהל, להתקיים כמנהל, לקבל את הכבוד, ליצג, להוליך על־פני האולמות הודים, סינים, בני־זולה, חברי־אונסקו וחברי אגודת־הרופאים, וכן כל זולתם בעולמו הגדול של האלוהים שיש לו ענין במלקחי־הלידה האציליים. העניינים המעשיים, העסק, הצדדים הטכניים, החישובים, התיכנון — בכל אלה מגלגלים — אם אתבטא דרך־חירות כלשהו באוני ידך נכבד — רבי־הפנסקנים. אין כל טעם שתצמיח שערות־שיבה בשל כיוצא באלה. אכן, חשוב יהיה במי תואיל לבחור להיות לך סגן־מנהל מתוך שורותיהם של רבי־הפנסקנים, שהרי שטוסי מחוסל עכשיו, ובאמת כבר הגיעה שעתו, לפי שיותר מדי היה קשור במנהל ציאוס, יציר־כפיו של אותו אדון געלה — כן־כן, איני רוצה לחוות דעה על מעלתו המקצועית של ציאוס. אין השעה כשרה לכך. די לו בהתמוטטות־העצבים שלו. הביקורת היא ממני והלאה. ואולם, אגלה את אוניך, היה קשה אתו, שפן לא היה

מסוגל להבין, ולו אף במעט, את הדו"חות שחיברת אתה, ידידי ומיטיבי הנכבד, על דאלמאציה, וגם מחוץ לזה לא היה לו שום מושג — אני יודע, אני יודע: לא היתה זו דאלמאציה אלא חבל טוגנפורג או תורכיה: גניח לזה, לגדולות מאלו נוצרת. פנשר אתה מרקיע לשמי-התכלת, מעלינו, רבי-הפנקסנים הנדהמים. על-כל-פנים, שוב אוקר לך בגילוי-לב: אנו, רבי-הפנקסנים, שמחים על שתהיה עכשיו מנהלנו! את העובדה שאני, כידיך הטוב ביותר, צוהל במיוחד ופי מלא שבח והלל (כאן נתלחחו עיניו של רפ"מ) עובדה זו איני רוצה להדגיש עוד פעם, שהרי לא זה יהיה מן הנימוס, אף עלול הוא להתפרש כאילו רציתי אני דווקא להיעשות סגן-מנהל, הגם שהנני בכיר-העובדים מבין רבי-הפנקסנים. תהיה אשר תהי בחירתך מתוכנו, רבי-הפנקסנים; יהי מי האיש אשר תמנהו כממלא-מקומך — את בחירתך אקבל בענווה ואשאר מעריצך הגדול ביותר. חברנו שפצלה עוד היה רוצה לדבר אתך ואחריו חברנו שרנצלה, אבל חושש אני, חושש אני, חושש אני, שפרגע חייב אני ללוותך דחוף-ומבוהל אל פטי-פייזאן, כדי להביאך שלם ובלי פגם לחדר-ההמתנה שלו, שהרי השעה דוחקת. בוא-נא, אפוא, זקוף ראשך, התענג על אֶשרך, כי אכן הראוי והמוכשר בכלנו אתה, האדם המתאים בה"א-הידיעה, כביכול, בר-מזל גאוני! המחלקה למלקחי-לידה עוד תעלה ביזמתה על זו של מכונות-היריה, בתנופה ובכוח תעלה עליה, כך אני מנבא... אדוני המנהל הנכבד והיקר, כפי שכבר אוכל לכנותך מעתה... הרשני-נא לבקש... יש לי הכבוד... לעונג רב הוא לי... אמ-כן, הבה ונעלה עתה במעלית-המנהלים!

(מגרמנית: אברהם ויצמן)